

ІНСТИТУТ БАНКРУТСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто ознаки та причини неплатоспроможності підприємств, види банкрутства. Охарактеризовано етапи становлення інституту банкрутства в Україні. Визначено основні напрямки удосконалення законодавства з питань банкрутства.

Signs and causes of insolvency, bankruptcy types are considered. The stages of formation of the Institute of bankruptcy in Ukraine are described. The main directions of improvement of legislation on bankruptcy are determined.

Ключові слова: інститут банкрутства, види банкрутства, процедура банкрутства.

Keywords: Institute of bankruptcy, bankruptcy types, bankruptcy procedure.

В умовах ринкової економіки інститут банкрутства є важливим інструментом регулювання діяльності неплатоспроможних підприємств. Особливо на сучасному етапі розвитку економіки України, коли наслідки світової фінансово-економічної кризи викликають зміни як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі функціонування вітчизняних підприємств. Неспроможність підприємств України виконувати свої зобов'язання призводить до необхідності припинення їх діяльності. Тому виникає потреба в дослідженні питань, пов'язаних із функціонуванням інституту банкрутства в Україні з метою обґрунтування дієвого механізму запобігання виникненню кризових явищ та мінімізації їх впливу на господарську діяльність підприємств.

Розгляду окремих аспектів становлення та розвитку інституту банкрутства в Україні присвячена велика кількість наукових праць, зокрема таких вітчизняних учених, як: О. Терещенка, І. Бланка, Л. Лігоненка, Б. Полякова, А. Черепа, З. Шершньової, А. Штангрета та ін. Проте деякі питання залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого вивчення та доопрацювання.

На сьогодні однією із найважливіших проблем, що вимагає як найшвидшого розв'язання, є складне фінансово-економічне становище вітчизняних підприємств, викликане взаємними неплатежами, високим рівнем оподаткування, політичною нестабільністю, недосконалістю нормативно-правової бази, неефективністю фінансового менеджменту тощо. Зазначені вище фактори призводять до неплатоспроможності підприємств і є основними причинами стійкої тенденції до збільшення кількості збиткових підприємств (рис. 1).

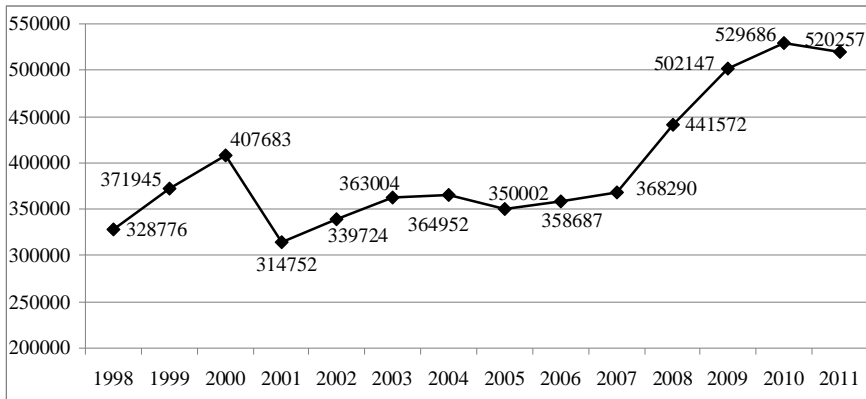


Рис. 1. Динаміка кількості збиткових підприємств та організацій України у 1998 – 2011 рр.

Джерело: Складено автором на основі даних [1].

Сьогодні за формальними ознаками банкрутства 36% українських підприємств є банкрутами, оскільки за офіційними даними вони працюють збитково [8]. Визнання факту банкрутства збиткових підприємств супроводжується певними юридичними та фінансовими наслідками. Тому розгляд питань, пов'язаних із процедурою банкрутства, є важливим з точки зору ефективності управління підприємством з метою забезпечення його стабільної діяльності у сучасних ринкових умовах.

Поняття «банкрут» походить від італійського виразу «banca rotta» (зламана лавка). Цей термін означав звичай ламати або перекидати лавку банкіра, що стояла на площі міста у разі нездатності останнього провести розрахунки з кредиторами [5].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» під банкрутством розуміється визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [3].

Банкрутство підприємства є юридичним фактом (тільки арбітражний суд може визнати факт банкрутства підприємства), проте ґрунтується воно переважно на фінансових причинах, серед яких:

1. Суттєве порушення фінансової стійкості підприємства, що перешкоджає нормальному здійсненню його господарської діяльності.
2. Істотна незбалансованість обсягів грошових потоків.
3. Тривала неплатоспроможність підприємства, спричинена низькою ліквідністю його активів [6].

Банкрутство підприємства може бути викликане як зовнішніми (які не залежать від діяльності підприємства), так і внутрішніми (що повністю визначаються умовами

діяльності самого підприємства) факторами. До зовнішніх факторів належать: політична нестабільність у державі, значний рівень інфляції; сезонні коливання, зменшення купівельної спроможності населення; зниження попиту на продукцію, природні катаклізми тощо. Серед внутрішніх факторів виділяють: неякісне управління підприємством, недоліки у виробничо-технічній, інноваційно-інвестиційній політиці; несвоєчасна та неадекватна реакція на зміни в ринковому середовищі; нерациональна організаційна структура управління підприємства; помилки у формуванні та впровадженні конкурентної стратегії тощо.

До ознак неплатоспроможності боржника, що визначені у вітчизняному законодавстві, відносять такі:

1. Характер грошових зобов'язань, тобто зобов'язань боржника сплатити кредитору певну грошову суму, яка не включає штраф та пеню.

2. Базовий розмір грошових вимог. Ця ознака є критерієм, на підставі якого приймається заява та можливе порушення справи про банкрутство.

3. Безперечність вимог. Щоб неплатоспроможність була реальною, грошові вимоги кредитора повинні бути безперечними. Безперечність передбачає те, що спір між боржником і кредитором відсутній, оскільки він уже є вирішеним у судовому чи досудовому порядку. Коли є спірність грошових вимог, тоді відсутня реальна неплатоспроможність. Спірність повинна бути відсутньою при порушенні справи про банкрутство, оскільки господарський суд не вирішує спір по суті.

4. Строк несплати. Законодавство визначає зовнішню ознаку неплатоспроможності, наявність якої є другою умовою ініціювання справи про банкрутство, – якщо вимоги не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого строку їх погашення. Якщо строк несплати менший трьох місяців, то неплатоспроможність тимчасова; якщо більший – можна говорити про стійку чи абсолютну неплатоспроможність.

5. Наявність виконавчого розпорядження. Реальність неплатоспроможності повинна бути підтверджена виконавчим провадженням. Це означає, що боржник не може виконати своїх грошових зобов'язань. Якщо розглядати неплатоспроможність тільки на основі строку невиконання грошових зобов'язань, то можна стверджувати, що боржник не хоче їх виконувати. Тому процедура банкрутства повинна слідувати за виконавчим провадженням. Саме незадоволеність результатами виконавчого провадження є передумовою виникнення процедури банкрутства [12].

Поняття банкрутства поєднує у собі різноманітні ознаки, що дозволяють виділити у фінансовій практиці наступні види банкрутства підприємства:

1. Реальне банкрутство характеризується повною неспроможністю підприємства в наступному періоді відновити власну фінансову стійкість та платоспроможність в наслідок реальних втрат капіталу. Високий рівень втрат капіталу унеможлиблює здійснення ефективної господарської діяльності, що призводить до юридичного визнання підприємства банкрутом.

2. Технічне банкрутство характеризує стан неплатоспроможності підприємства, що виникає у результаті значного прострочення дебіторської заборгованості, і призводить до перевищення її величини над величиною кредиторської заборгованості. Застосування заходів ефективного антикризового управління підприємством та проведення санаційних процедур у більшості випадків дозволяє уникнути юридичного банкрутства.

3. Навмисне банкрутство виникає у результаті свідомого некомпетентного фінансового управління підприємством з метою доведення до неплатоспроможності та нанесення збитків підприємству в особистих інтересах або в інтересах інших осіб. За доведені факти навмисного банкрутства законодавством передбачена кримінальна відповідальність.

4. Фіктивне банкрутство, його сутність полягає у хибному оголошенні керівництвом підприємства про власну фінансову неспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання відстрочки у виконанні зобов'язань або зниження обсягу кредиторської заборгованості підприємства. Факти фіктивного банкрутства також переслідуються у кримінальному порядку.

Отже, банкрутство – це встановлений господарським судом факт неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати свої грошові зобов'язання не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Світова практика показує, що розвиток законодавства про банкрутство відбувався за двома принципово різними напрямками. Розрізняють британську та американські моделі банкрутства. У британській моделі процедура банкрутства застосовувалася з метою повернення боргів кредиторами, що, відповідно, призводило до ліквідації боржника. Американська модель банкрутства ґрунтувалася на інших принципах: реабілітація підприємства і відновлення його платоспроможності.

На сьогодні у законодавстві розвинутих країн спостерігається тенденція до зближення та поєднання зазначених вище напрямків. Тобто на сучасному етапі розвитку нормативно-правової бази з питань банкрутства виникає потреба у одночасному вирішенні двох завдань: задовольнити вимоги кредиторів та максимально відновити платоспроможність боржника.

Становлення вітчизняного законодавства з питань банкрутства підприємств розпочалося на початку XIX ст. У 1800 р., за Павла I, був прийнятий і затверджений Статут про банкрутів, що встановлював необхідні критерії, за якими можна було б визначати і регулювати неплатоспроможність суб'єктів цивільних правовідносин. Лише через 100 років, на початку XX ст., Статут про банкрутів був істотно змінений і доповнений.

Інститут банкрутства існував у нашій країні і в період її перебування у складі дореволюційної Росії, і за радянських часів. За цивільного законодавства Української РСР у 20-х рр. минулого століття юридична особа мала можливість припинення діяльності за рішенням суду в результаті неспроможності розрахуватися за своїми боргами. Слід зазначити, що дане положення не застосовувалося до державних

підприємств. Вважалося, що якщо фінансове становище останніх важке, а діяльність їх є необхідною і доцільною в інтересах країни, то держава додатково виділяла кошти для оздоровлення фінансового становища державних підприємств настільки, щоб вони були спроможними розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Наприкінці 80-х рр. XX ст. було зроблено перший крок на шляху відродження інституту банкрутства. У Законі СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)» від 30 червня 1987 р. [1] зазначалося: підприємство, яке систематично порушує платіжну дисципліну, може бути оголошено банками неплатоспроможним з повідомленням про це основним постачальникам товарно-матеріальних цінностей та вищому керівництву. Відповідно до цього закону неплатоспроможне підприємство і його вище керівництво були зобов'язані вжити заходів щодо усунення безгосподарності та зміцнення розрахункової дисципліни.

До 1992 р. у вітчизняному законодавстві фактично був відсутній юридичний механізм вирішення проблем неплатоспроможності підприємств. Першим законодавчим актом в Україні, що встановлював спеціальну процедуру розгляду справ фінансово неспроможних підприємств, був Закон України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 р. [2]. Суть його зводилася до визначення умов і порядку визнання юридичних осіб банкрутами з метою задоволення претензій кредиторів, іншими словами, – до ліквідації підприємств. Практично даний закон не вирішував питань фінансового оздоровлення підприємств, не містив пільг для боржників.

Принципово іншим є закон України від 30 червня 1999 р. «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3]. Цей нормативно-правовий акт спрямований на оздоровлення підприємств, які опинилися в скрутному економічному становищі. У законі змінено підстави для порушення справи про банкрутство, терміни провадження справи, встановлено судові процедури, що вживаються до боржника, передбачено участь у судовій справі арбітражного керуючого тощо. Нова редакція закону істотно змінила і деталізувала санаційну процедуру, що застосовувалася до боржника в порівнянні із Законом України «Про банкрутство» [2]. Основні відмінності між двома законодавчими актами представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз за основними критеріями законодавства України про банкрутство

Закон України «Про банкрутство»	Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»
1	2
1. Термін санації не визначений.	1. Термін санації – 12 місяців (за клопотанням комітету кредиторів чи керуючого санацією може бути продовжений до 18 місяців або скорочений).
2. Санація проводиться органами управління (адміністрацією) боржника.	2. Санація проводиться арбітражним керуючим (керуючим санацією) без участі адміністрації боржника.

1	2
3. Спосіб санації – переведення боргу на санаторів в обмін на погашення ними зобов'язань боржника і реструктуризація боржника.	3. Способи санації різні, а саме: – реструктуризація підприємства; – перепрофілювання підприємства; – мирова угода про відстрочку (розстрочку) боргів або їх прощення; – ліквідація дебіторської заборгованості; – продаж частини майна боржника; – продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу (для недержавних підприємств); – виконання зобов'язань боржника його власником; – прийняття на себе інвестором зобов'язань боржника шляхом переведення боргу та їх виконання; – інші способи.
4. У процесі санації розірвання і визнання недійсними договорів боржника не передбачаються.	4. У процесі санації передбачена можливість розірвання раніше укладених договорів боржника, а також визнання договорів недійсними.

Джерело: Складено актором на основі даних [2, 3]

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3] містить спеціальні норми, які мають пріоритет по відношенню до норм загальних щодо регулювання порядку провадження у справах про банкрутство, відновлення платоспроможності боржника, визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури, укладення мирової угоди між боржником та кредиторами, задоволення вимог кредиторів тощо. На рис. 2 представлено динаміку провадження справ про банкрутство із прийняттям Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3]. Як бачимо з рис. 2, починаючи з 1999 р., кількість справ про банкрутство стала зменшуватись і у 2000 р. уже становила 8282, 2001 р. – 7277, 2002 р. – 6460. Цьому, певною мірою, сприяли зазначені вище зміни у проведенні процедури банкрутства вітчизняних підприємств.

Результати порівняння особливостей порушення справ у сфері банкрутства України з іншими державами показують, що в нашій країні, як і в більшості країн світу, найпоширенішою причиною провадження справи про банкрутство є заява кредиторів або самого боржника, а основною судовою інстанцією – арбітражний суд. При цьому відмінними для України є критерій неплатоспроможності, під яким розуміється неспроможність задоволення вимог кредиторів протягом трьох місяців на суму не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати; а також особливості проведення санаційних та ліквідаційних процедур. Інші відмінні риси проведення процедури банкрутства в різних країнах світу представлено в табл. 2.

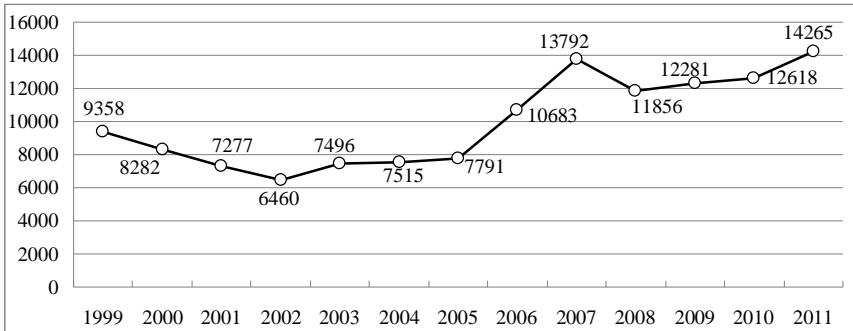


Рис. 2. Динаміка кількості порушених справ про банкрутство підприємств та організацій України у 1999 – 2011 рр.

Джерело: Складено автором на основі даних [4]

Таблиця 2. Порівняльна характеристика процедури банкрутства в різних країнах світу [14]

Країна	Причина для порушення справи про банкрутство	Критерії неспроможності	Судова інстанція	Зовнішнє управління	Особливості санаційних процедур	Особливості ліквідаційних процедур
1	2	3	4	5	6	7
Україна	Заява кредиторів або самого боржника	Неможливість задоволення вимог кредиторів протягом 3-х місяців на суму не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати	Арбітражний суд, Державний орган з питань банкрутства	Розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор	Заходи з попередження визнання боржника банкрутом, можливість часткового задоволення вимог кредиторів і застосування мирової угоди	Задоволення вимог кредиторів відповідно до реєстру вимог через формування та реалізацію ліквідаційної маси, яка складається з майна боржника
Росія	Заява кредиторів або самого боржника	Несплата боргових зобов'язань у розмірі 500 мінімальних ставок протягом 3-х місяців	Арбітражний суд, Федеральне управління з питань неспроможності	Тимчасовий керуючий, конкурсний керуючий, зовнішній керуючий	Застосування різних заходів з попередження банкрутства, надання фінансової допомоги, можливість укладання мирової угоди	Відчуження всіх видів майна, призначених для ведення підприємницької діяльності з метою погашення кредиторської заборгованості

1	2	3	4	5	6	7
Болгарія	Добровільна або примусова ліквідація	Невиконання зобов'язань протягом 60-ти днів	Арбітражний суд, прокурор	Професійний ліквідатор	Санаційні процедури	Реалізація майна боржника здійснюється через спеціалізовану торговельну мережу
Румунія	Заява кредиторів	Перевищення термінів платежів більше, ніж на 30 днів	Арбітражний суд	Можливість залучення зовнішніх менеджерів за побажанням підприємства	Створення адміністративних рад підприємства з кредиторами	Задоволення претензій кредиторів за рахунок таких джерел: грошові кошти на банківському рахунку; готова продукція; сировина, матеріали; основні засоби
Польща	Заява кредиторів або самого боржника	Стойка несплата боргових зобов'язань	Арбітражний суд	Боржник втрачає права на управління майном	Мирова угода за результатами погоджувальної процедури як спосіб санації	Продаж майна боржника та розподіл отриманих коштів між кредиторами
Угорщина	Кредитори, підприємство-боржник, державні органи	Невплата боргу протягом 60-ти днів після закінчення терміну оплати або якщо протягом 30-ти днів боржник не надав відповідних пояснень	Арбітражний суд	Можливість оскарження кредиторами дій керівництва підприємства-боржника	Стимулювання збиткових підприємств до модернізації та розвитку	За результатами переговорів боржника з кредиторами заперечується можливість відновлення його платоспроможності або починається процедура ліквідації
Італія	Заява кредиторів	Нездатність підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями	Громадський суд	Позбавлення керівництва підприємстві всіх функцій управління та контролю	Погодження з кредиторами під гарантію майна	Повністю задовольняються інтереси кредиторів без надання боржнику фінансової допомоги, гарантій з боку держави
Німеччина	Заява кредиторів або самого боржника	Підприємство неплатоспроможне в прогнозованому періоді	Арбітражний суд	Конкурсний керуючий	Кредитори відмовляються від своїх вимог і надають нові кредити	Конкурсне провадження справи, спрямоване на задоволення потреб кредиторів

Викликає зацікавленість досвід Австралії стосовно провадження справ з питань банкрутства фізичних осіб. У цій країні оголошення себе банкрутом здійснюється лише шляхом направлення відповідної заяви до Служби банкрутства та арбітражних керуючих Австралії. Крім того, боржник може бути оголошений банкрутом, якщо в результаті розгляду вимог кредиторів у спеціалізованому Федеральному магістратському суді було винесено постанову про арешт майна боржника. Статус банкрута в Австралії передбачає певні обмеження в правах. Наприклад, банкрут повинен отримувати спеціальний дозвіл на виїзд закордон, а також не може вільно мати у власності окремі види дорогого майна. Статус банкрута знімається достроково, якщо банкрут повністю розраховується зі своїми кредиторами або укладає з ними мирову угоду про прощення заборгованості [10].

Цікавим є також досвід Нідерландів. Голландський «Кодекс законів про банкрутство» передбачає три різні процедури: а) банкрутство, що застосовується як до громадян, так і організацій, метою якого є розподіл майна боржника серед кредиторів; б) мирова угода, яка укладається з організацією-боржником; в) прощення боргу – процедура, що застосовується тільки до громадян [9].

Враховуючи існуючі проблеми, що виникають у процесі практичного застосування законодавства з питань банкрутства виникає необхідність внесення до нього відповідних змін:

1. Слід активізувати роботу податкових, правоохоронних та інших органів державної влади щодо недопущення обставин, які є підставами для порушення провадження у справі про банкрутство. Також, мають бути розширені права судді щодо повернення заяви про визнання боржника банкрутом без розгляду.

2. Необхідно усунути взаємосуперечності ст. 7 та ст. 53 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3] щодо обов'язку боржника самостійно звертатися до суду з заявою про порушення справи про банкрутство. Зокрема, відповідно до п. 6 ст. 7 Закону разом із заявою про порушення справи про банкрутство боржник зобов'язаний подати план санації. Проте за нормами ст. 53 цього ж законодавчого акту справа про банкрутство порушується у разі наявності плану санації та письмової згоди кредиторів, загальна сума вимог яких перевищує 50% кредиторської заборгованості боржника згідно з даними його бухгалтерського обліку. Отже, боржник, всупереч ст. 7, не може виконати обов'язок щодо подачі заяви про порушення справи банкрутство, якщо кредитори не надають письмової згоди на впровадження плану санації та на призначення керуючим санації керівника боржника. Також, слід передбачити відповідальність боржника за невиконання цього обов'язку, оскільки затягування відкриття провадження у справі про банкрутство може призвести до зменшення майна боржника, за рахунок якого буде здійснено задоволення вимог кредиторів [7].

3. Потрібно посилити професійні вимоги до кандидатур арбітражних керуючих (передбачити наявність стажу роботи на керівних посадах та стажування в якості помічника арбітражного керуючого в справі про банкрутство). Також, безпосередньо в

Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3] слід передбачити відповідальність арбітражного керуючого за неналежне виконанням покладених на нього обов'язків. Потребує змін і механізм подання кандидатур арбітражних керуючих Комісією з підготовки пропозицій господарському суду щодо кандидатур арбітражних керуючих. Зокрема, слід унеможливити випадки, коли господарським судам сповіщається про відсутність кандидатур арбітражних керуючих.

4. Враховуючи норми Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3], рішення про застосування судових процедур банкрутства щодо боржника приймаються за рішенням комітету кредиторів або за його погодженням. Як правило, у комітеті представлені кредитори з найбільшими вимогами, що позбавляє інших кредиторів можливості впливати на хід справи. Тому, вищевказані рішення слід приймати на зборах усіх кредиторів. Крім того, представляти інтереси кредитора в комітеті кредиторів повинен спеціаліст у галузі банкрутства, оскільки в деяких випадках, у зв'язку з правовою необізнаністю, комітетом кредиторів приймаються рішення, що прямо суперечать законодавству України. Також необхідно передбачити обов'язкову участь з правом голосу в комітеті кредиторів представника трудового колективу та представника органу місцевого самоврядування [13].

5. Підприємства-банкрути, як правило, мають значну заборгованість із заробітної плати перед своїми працівниками, а задоволення вимог із заробітної плати в другу чергу досить часто не дозволяє розрахуватися з працівниками через недостатність ліквідаційної маси. Тому, з метою соціального захисту працівників підприємства, є доцільним перенесення задоволення вимог із заробітної плати з другої черги до першої.

6. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3] однією із судових процедур щодо боржника є санація. Проте в цьому законі здебільшого представлені процедури розпорядження майном боржника та ліквідації, а механізм переходу до відновлення платоспроможності боржника, виявлення інвестора та його участі у справі майже не врегульовані. Також, існує недосконалість щодо припинення повноважень керуючого санацією та ліквідатора. Зазначено, що санація вводиться на строк не більше дванадцяти місяців та може бути продовжена ще до шести місяців або скорочена, визначено підстави за якими вона може бути продовжена. Проте, нерідко буває коли строк проведення процедури санації закінчився, а господарським судом не прийнято рішення щодо продовження строку санації та повноважень керуючого санацією. Це призводить до того, що підприємство-боржник залишається без органів управління, оскільки власник підприємства втратив свої повноваження з моменту введення процедури, а строк повноважень керуючого санацією закінчився. Аналогічна ситуація щодо ліквідаційної процедури [7].

7. Розповсюджена практика затягування процедури банкрутства шляхом подачі апеляційних та касаційних скарг на ухвали господарського суду, які не можуть бути оскаржені ні в апеляційному, ні в касаційному порядку. Тому, з метою попередження таких порушень за господарськими судами, необхідно закріпити право у випадку надання апеляційної або касаційної скарги на ухвалу, яка не підлягає оскарженню, відповідати відмовою в прийнятті такої скарги.

Інститут банкрутства в Україні знаходиться на початковому етапі свого розвитку, тому механізм його дії потребує подальшого удосконалення. Врахування досвіду розвинених країн світу, в яких законодавство з питань банкрутства розвивалося протягом багатьох століть, дозволить створити дієву систему заходів, спрямованих на усунення випадків навмисного банкрутства підприємств та підвищити ефективність проведення ліквідаційної та санаційної процедур.

Література

1. Закон СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)» від 30 червня 1987 р. № 7284-XI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v7284400-87/page>
2. Закон України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 р. № 2343-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514>
3. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30 червня 1999 р. № 784-XIV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
4. Інформаційно-довідкова система «Банкрутство»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankrut.gov.ua/>
5. Козляниченко О.М. Інститут банкрутства як складова розвитку ринкової економіки // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №2. – С. 80 – 81.
6. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: Підручник. – К.: КНТЕУ, 2005. – 824 с.
7. Олійник А.П. Життєво необхідне внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» // Вісник Хмельницького національного університету. Т. 3. – 2010. – №5. – С. 172.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Офіційний сайт Міністерства юстиції Нідерландів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://netherlander.org/blogcategory/pravovaya-sistema-niderlandov>
10. Офіційний сайт Служби банкрутства та арбітражних керуючих Австралії (Insolvency and Trustee Service Australia (ITSA)): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itsa.gov.au>
11. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією підприємств. – К.: КНЕУ, 2006. – 540 с.
12. Тюріна Н.М., Карвацка Н.С. Управління фінансовою санацією підприємства: Підручник. – Львів: Новий світ, 2008. – 396 с.
13. Солодко Є.В. Актуальність змін до законодавства про банкрутство в Україні: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.commerciallaw.com.ua/uk/eventnews/198-aktualnist-zmin-do-zakonodavstva-pro-bankrutstvo-vukrajini>
14. Штангрет А.М., Копилук О.І. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. – К.: Знання, 2007. – 335 с.